

УДК 378.147

DOI: 10.15587/2519-4984.2019.166289

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ІНШОМОВНОМУ АКАДЕМІЧНОМУ ПИСЬМІ СТУДЕНТІВ 1-ГО КУРСУ МОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

© Н. М. Карпенко, В. В. Смелянська

Інтернаціоналізація усіх сфер економічного, суспільного та політичного життя робить життєво важливим володіння англійською мовою, як засобом міжнародного спілкування для досягнення успіху як у навчанні, так і подальшому професійному житті. Тож проблема розвитку іншомовної комунікативної компетентності взагалі та у письмі зокрема є достатньо актуальною у методиці викладання іноземних мов. У статті обґрунтовано доцільність інтегрованого підходу до навчання іншомовного академічного письма.

Аналіз методичної літератури дозволив виділити два основні підходи до навчання спілкування у письмовій формі. Традиційним вважають підхід, орієнтований на продукт, що являє собою зв'язний текст, оформлений без граматичних, лексичних та стилістичних помилок, який є результатом аналізу, імітації та трансформації тексту-зразка, запропонованого вчителем. Популярність підходу, орієнтованого на продукт, пояснюється тим, що він не вимагає значних витрат часу на роботу над текстом.

Інший підхід, процесуальний, зосереджується на процесі написання тексту, що включає етапи генерування ідей, створення, перегляду та редагування письмового висловлювання. Лексичне та граматичне оформлення не є ключовими критеріями під час оцінювання письмового тексту. Хоча більшість методистів вважають, що такий підхід є більш ефективним для формування компетентності у письмі, вчителі часто уникають його, оскільки він потребує багато часу.

Кожен із зазначених підходів має певні недоліки, які можна компенсувати за рахунок іншого. Під час навчання академічного письма, зокрема написання абзацу, як складової частини есе, авторами статті запропоновано інтегроване використання розглянутих підходів, що допоможе студентам навчитися генерувати, структурувати та оформлювати ідеї у письмовій формі, а також забезпечить належні умови для розвитку їх лінгвістичної компетентності

Ключові слова: компетентність, процесуальний підхід, підхід, орієнтований на продукт, академічне письмо, інтеграція, абзац

1. Вступ

Прагнення України до інтеграції у світове та європейське співтовариство спричинило зростання ролі міжнародної співпраці в освітній галузі. Інтернаціоналізація вітчизняної освіти відкриває широкі можливості для українських студентів щодо їх мобільності. Досить часто участь у міжнародних програмах обміну та грантових проектах вимагає від студентів володіння англійською мовою, який часто є необхідною умовою побудови успішної кар'єри у багатьох престижних компаніях. Тобто, вміння писати англійською мовою грамотно, при цьому формулювати свої думки чітко, логічно, зв'язно та переконливо їх аргументувати цінується як в академічному, так і професійному середовищі. Писемне мовлення виступає індикатором високого рівня освіченості та культури і стає іміджевою характеристикою конкурентоспроможного фахівця, що відкриває перед ним чимало перспектив.

Метою навчання іноземної мови на мовних факультетах вищих навчальних закладів є формування у студентів іншомовної комунікативної компетен-

тності рівня С2 відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. У контексті розвитку іншомовної компетентності у письмі це означає, що випускник-філолог має вміти писати логічно побудовані, чітко структуровані тексти, які відповідають вимогам того чи іншого стилю і є зрозумілими для читача [1].

Хоча відповідно до Програми з англійської мови для загальноосвітніх навчальних закладів випускники шкіл мають уміти писати короткий твір з теми, есе, особисті та офіційні листи, доповіді, досвід роботи на 1-у курсі мовного факультету свідчить, що вступники відчують труднощі при вираженні думок у письмовій формі. Спостереження за ходом навчального процесу підтверджують, що студенти недостатньо володіють уміньми, що є характерними для будь-якої писемно-мовленнєвої діяльності, а саме:

1) уміньми об'єктивної, тобто усвідомлення стильових і жанрових особливостей різних текстів,

2) уміньми упередження власного тексту, тобто синтезу тексту: осмислення та вибір слів, словосполучень, речень;

3) уміньми критики тексту, тобто оцінювання власного твору із позиції читача [2].

З огляду на це навчання писемного мовлення взагалі та академічного письма зокрема сьогодні набуває особливої актуальності і є предметом наукових пошуків багатьох методистів.

2. Літературний огляд

Варто зазначити, що навчання іншомовного писемного мовлення було і залишається об'єктом наукового пошуку. Фундаментальними дослідженнями у цій галузі варто назвати наукові доробки, що стосуються методики навчання письма англійською мовою взагалі, та які конкретизують цілі, визначають етапи формування, подають систему вправ, характеризують засоби формування і контролю рівня сформованості іншомовної компетентності у письмі, яку зарубіжні науковці розглядають як здатність реалізувати комунікацію в писемній формі [3, 4]. Вітчизняні вчені уточнюють, що ця здатність ґрунтується на складній і динамічній взаємодії відповідних умінь, навичок, знань і комунікативних здібностей особистості [5].

Чимало досліджень присвячено методиці оволодіння академічним письмом, зокрема обґрунтовано систему навчання написання есе [6], досліджено фактори, що впливають на формування компетентності у академічному письмі [7], розглянуто цифрові технології, які можуть бути використані для цього [8]. У контексті нашого дослідження науковий інтерес становлять роботи, у яких висвітлено особливості підходів до навчання іншомовного академічного писемного мовлення, їх хронологію, переваги та недоліки [9].

Однак не зважаючи на посилену увагу науковців до проблеми формування компетентності у іншомовному письмі, на наш погляд, питання щодо доцільності інтеграції різних підходів до навчання академічного письма залишається поза увагою дослідників.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність використання інтегрованого підходу до навчання академічного писемного мовлення студентів молодших курсів мовних факультетів.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- 1) з'ясувати суть поняття академічного письма;
- 2) розглянути етапи організації навчання письма згідно з підходами орієнтованими на продукт та процес;
- 3) дослідити переваги впровадження інтегрованого підходу до розвитку умінь академічного писемного мовлення.

4. Аналіз існуючих у методиці викладання іноземних мов підходів до формування компетентності у письмі

Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань використовувалися такі теоретичні методи: вивчення праць вітчизняних і зарубіжних науковців з проблематики дослідження із застосуванням аналізу, синтезу та узагальнення теоретичних положень; аналіз нормативних і офіційних документів з метою визначення вимог до навчання студентів англійської писемної комунікації; компаративний – для зіставлення та порівняння існуючих підходів до навчання письма; прогностичний, застосування якого забезпечило виявлення можливо-

стей ефективного впровадження інтегрованого підходу до формування компетентності в академічному писемному мовленні.

У сучасній методиці навчання іноземних мов виділяють два основних підходи до розвитку умінь створювати письмовий текст.

Традиційним у навчанні письма вважають підхід, орієнтований на продукт. Головний акцент прихильники даного підходу роблять на кінцевому продукті, що являє собою зв'язний текст, оформлений без граматичних, лексичних та стилістичних помилок, який є результатом аналізу, імітації та трансформації тексту-зразка, запропонованого вчителем.

У рамках цього підходу дослідники виділяють чотири етапи. Під час першого відбувається знайомство із текстом-зразком, що служить своєрідною ланкою між двома якісними рівнями оволодіння писемним мовленням – репродуктивним та продуктивним. Під керівництвом вчителя студенти читають запропонований текст та виконують вправи, спрямовані на перевірку рівня розуміння його змісту. На цьому ж етапі відбувається аналіз мовних та позамовних засобів тексту; виділення структури тексту та дослідження особливостей функціонування обраного жанру. Вправи, метою яких є навчання стилістично доречного лексико-граматичного оформлення письмового висловлювання, виконуються на другому етапі. Третій етап присвячений роботі над розвитком умінь логічно та послідовно оформлювати ідеї у письмовій формі відповідно до вимог жанру. Кінцевий етап навчання письма передбачає написання власних творів подібних до тексту-зразка, працюючи над якими учні повинні продемонструвати рівень володіння граматичними структурами та лексикою, а також показати знання композиційних особливостей обраного жанру [10].

Оскільки головним показником успішності за даного підходу є правильність вживання граматичних структур, різноманітня і доцільність використання відповідних лексем, відсутність орфографічних помилок та відповідність організації структури писемного висловлювання характеристикам жанру, то і відгук вчителя спрямований на форму, а не зміст писемного висловлювання [11].

Популярність підходу, орієнтованого на продукт, пояснюється тим, що він спрямований на створення учнями продукту, тобто тексту, що є основним об'єктом контролю як під час іспитів, якими часто завершуються різноманітні академічні курси спрямовані на навчання писемного мовлення, так і міжнародних екзаменів на зразок TOEFL, IELTS, FCE. Однак, з іншого боку, саме акцент на кінцевому продукті вважають суттєвою вадою цього підходу, оскільки поза увагою залишається сам процес написання твору. Серед інших недоліків учні також вказують на відсутність умов для розвитку творчого потенціалу студентів; невідповідність тексту-зразка їх реальним потребам та інтересам; зміщення акценту у бік відношення до письма як засобу тренування та контролю рівня сформованості іншомовних граматичних та лексичних навичок, аніж як засобу вираження власної думки.

Процесуальний підхід до навчання писемного мовлення орієнтований на автора письмового твору та процес його створення, основними характеристиками якого є планування писемного висловлювання з урахуванням комунікативного наміру, зверненість до читача, перегляд та коригування змістової та мовної складових тексту для забезпечення бажаного результату [3].

Під час реалізації процесуального підходу процес створення писемного висловлювання налічує вісім етапів. Так, на початковому етапі завдання, які виконують студенти, спрямовані на активізацію наявного життєвого досвіду з метою допомогти їм зосередитись на можливих аспектах змісту майбутнього писемного висловлювання. Найефективнішими для продукування ідей, що можуть бути використані для розкриття теми письмової роботи, вважають інтерактивні форми та методи роботи, а саме: евристична бесіда, «мозкова атака», «круглий стіл», «ділова гра», «акваріум», «дерево рішень», «два – чотири – всі разом», «мікрофон» і т. і. Після цього студенти переходять до обговорення доцільності згенерованих ідей та їх оформлення за допомогою графічних органайзерів: послідовних, ієрархічних, концептуальних або порівняльних, що допомагають виділити основні ідеї чи поняття, та логічно спланувати зміст письмового висловлювання.

Наступним етапом є написання першого варіанту письмового твору, яке може здійснюватися в індивідуальному, парному або груповому режимах. Мета етапу взаємоаналізу полягає у критичному оцінюванні письмової роботи та передбачає обмін роботами та їх прочитання з подальшим розглядом переваг та недоліків. Зробити цей етап продуктивним допомагають розроблені вчителем відгуки у вигляді запитань, відповіді на які допоможуть скерувати увагу студентів на необхідні аспекти під час взаємоперевірки та дати доцільні рекомендації щодо удосконалення письмового твору. Така організація роботи над письмом сприяє запровадженню партнерських стосунків між студентами та розвитку розуміння того, що кожна письмова робота має свого читача, а отже, повинна бути зрозумілою йому [4]. Після цього автори робіт працюють над їх удосконаленням з урахуванням коментарів та побажань своїх читачів. Етап контролю передбачає перевірку і кількісну та якісну оцінку письмової роботи. До уваги варто брати не лише текст, як кінцевий продукт, але й зміни, внесені у процесі роботи над ним. Основними критеріями оцінювання є зміст тексту, а не його мовне оформлення, хоча послідовники процесуального підходу наголошують на необхідності виправлення граматичних та лексичних помилок. Відгук викладача має містити не лише коментар щодо недоліків письмової роботи, але й аналіз її позитивних сторін, що має заохотити студента до подальшого навчання.

Досліджуючи переваги процесуального підходу до навчання письма науковці вказують його підпорядкованість розвитку продуктивних (за своїм спрямуванням і рівнем необхідних вмінь), вільних (за своєю сутністю), творчих (за своїм оригінальним характером), особистісних (за активною роллю автора і суб'єктивністю висловлених думок) видів письма

[12]; спрямованість на формування компетентності не лише у письмі, але й інших видах мовленнєвої діяльності завдяки інтеграції мовленнєвих навичок і вмінь; сприяння соціальній взаємодії студентів.

Серед недоліків процесуального підходу більшість практиків називають його трудомісткістю зважаючи на значні витрати часу, необхідні для написання письмового висловлювання студентами та відгуку викладача на нього.

5. Результати дослідження

Щоб визначити, який з двох підходів є найбільш прийнятним для навчання студентів написання академічних письмових робіт іноземною мовою, варто з'ясувати зміст поняття академічного письма. Під цим терміном розуміють всі види письмових робіт студентів, завдяки яким вони навчаються писати, як творчої продуктивної мовленнєвої діяльності, і які не мають практичного значення з точки зору професії та особистих потреб, а виконують суто навчальні, тобто академічні функції. До академічних жанрів письма відносять плани, перекази, анотації, реферати, доповіді, тези, рецензії, статті, проекти, оповідання, вірші, есе. Саме останнє вважають основою найбільш складних академічних письмових форм. Нагадаємо, що есе – твір невеликого обсягу, що виражає індивідуальні враження і міркування з певної проблеми. На початковому етапі навчання написання академічного есе, як правило, відбувається робота над створенням абзацу, як складової частини есе.

Саме абзац є основним типом повідомлення, яке згідно з робочою програмою з практики усного та писемного мовлення на 1-му курсі факультету іноземних мов Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя визначається для контролю розвитку умінь академічного писемного мовлення.

Під абзацом ми розуміємо коротке писемне повідомлення академічного характеру загальним обсягом до 100 слів, що представляє собою смислово єдність, виділяється відступом в першому рядку і містить речення-тезу, яке окреслює тему абзацу і передає його головну ідею (topic sentence), кілька речень, які пояснюють, розвивають цю ідею, та заключне речення-висновок, що підсумовує написане в абзаці.

Автори зарубіжних видань для навчання письма виділяють абзац-опис, абзац-порівняння, абзац-думку, абзац-міркування та ін. Такі типи писемних повідомлень не претендують на вичерпний аналіз теми, а виражають виключно індивідуальну точку зору автора щодо заявленої проблеми, тобто є продуктом свідомого довільного акту творчості і є завжди непередбачуваним. Зважаючи на це більшість науковців надають перевагу процесуальному підходу до навчання академічного письма, оскільки саме він забезпечує можливості для розвитку творчого потенціалу студентів та вчить їх самостійно створювати письмове повідомлення, а не відтворювати текст-зразок і, таким чином, формує готовність студентів мати справу з різними форматами письмових робіт у подальшій навчальній та професійній діяльності.

Іншим аргументом на користь процесуального підходу є його зорієнтованість на розвиток критичного мислення студентів на етапах генерування, обговорення та організації ідей, само- та взаємоперевірки, редагування, що сприяє формуванню самостійності, незалежності мислення від існуючих стереотипів, здатності відстоювати та аргументувати власну позицію, що є дуже необхідним для розвитку умінь академічного письма.

Крім того, саме процесуальний підхід до навчання письма демонструє, що процес створення писемного висловлювання є не лінійним, а циклічним процесом, що передбачає кількаразове корегування письмового тексту з метою його вдосконалення та дозволяє досягти бажаного результату.

Незважаючи на прихильність більшості методистів до процесуального підходу до формування іншомовної компетентності у академічному письмі, повністю відкидати надбання підходу, орієнтованого на продукт, є недоцільним, оскільки критерії оцінювання академічного письмового висловлювання, як правило, охоплюють не тільки відповідність темі, вичерпність її розкриття, логічність висловлення думок, але й структуру тексту, зв'язність, лексичну наповненість, граматичну правильність та різноманітність, тобто форма та організація письмового дискурсу, що ретельно опрацьовуються під час підходу, орієнтованого на продукт.

Таким чином, зважаючи на всі переваги та недоліки підходу, орієнтованого на продукт, та процесуального підходу до навчання написання англійських академічних робіт видається доцільною їх інтеграція, оскільки перший – сприяє розвитку лінгвістичної компетентності студентів, без якої неможливо реалізувати комунікативний намір письмового повідомлення, в той час як інший – вчить вичерпно розкривати тему через призму різноманітних ідей та аргументів, акцентуючи увагу на змісті.

Послідовність етапів за таким підходом може бути такою:

1) опрацювання тексту-зразка, що передбачає його читання з подальшою перевіркою рівня розуміння його змісту;

2) аналіз жанрово-стилістичних особливостей тексту;

3) опрацювання окремих мовних та позамовних засобів, характерних для жанру;

4) вибір теми, генерування та структурування ідей для майбутнього писемного висловлювання;

5) створення письмового тексту, що може проходити як у груповому, так і індивідуальному режимі;

6) само- або взаємоперевірка тексту;

7) його корегування;

8) презентація, якісна і кількісна оцінка тексту.

Така послідовність кроків ефективно сприятиме формуванню комунікативної компетентності у письмі, яка передбачає, що мовець володіє здатністю планувати, здійснювати і коригувати власну комунікативну поведінку у письмовій формі відповідно до конкретної ситуації спілкування (контексту), мовленнєвого завдання і комунікативного наміру та згідно правил спілкування у цільовій національно-

культурній спільноті [5]. Кожен наступний етап передбачає вдосконалення навичок та умінь, набутих на попередньому етапі. Проте запропонований алгоритм кроків не є сталим та залежить від жанру академічного письма та рівня розвитку умінь писемного мовлення студентів.

Інтегрований підхід відповідає основним вимогам до формування іншомовної компетентності у письмі, а саме навчаючи письма на заняттях з іноземної мови викладач має:

– дати студентам всі необхідні пояснення стосовно формату тексту, який потрібно навчитися писати, його структури, композиції, складових частин, засобів висловлювання думки, забезпечення єдності, логічної та мовної зв'язності тексту;

– ознайомити студентів з різними прийомами продукування та логічного структурування ідей для створення письмових текстів;

– поєднувати груповий та індивідуальний режими роботи на письмовим твором;

– раціонально поєднувати елементи основних методичних підходів до навчання письма, що існують у методиці викладання іноземної мови [13].

6. Висновки

1. Аналіз наукової літератури дозволив з'ясувати суть поняття академічного письма як творчої продуктивної мовленнєвої діяльності зі створення спеціалізованих фахових наукових чи навчальних текстів, що виконують суто академічні функції (плани, перекази, анотації, реферати, доповіді, тези, рецензії, статті, проекти, оповідання, вірші, есе).

2. Науковці виділяють два основні підходи до навчання спілкування у письмовій формі. У рамках підходу орієнтованого на продукт дослідники вказують на такі етапи:

– робота із текстом-зразком, що передбачає перевірку рівня розуміння змісту, аналіз мовних і позамовних засобів та виділення його структури;

– навчання стилістично доречного лексико-граматичного оформлення письмового висловлювання;

– розвиток уміння логічно та послідовно оформлювати ідеї у письмовій формі відповідно до вимог жанру;

– написання твору подібного до тексту-зразка.

Процесуальний підхід реалізується через послідовність таких етапів:

– активізація наявного життєвого досвіду студентів з метою зосередження на можливих аспектах змісту майбутнього письмового висловлювання;

– обговорення доцільності згенерованих ідей;

– їх оформлення за допомогою графічних організаторів;

– написання першого варіанту письмового твору в індивідуальному, парному або груповому режимах;

– взаємоаналіз робіт;

– їх редагування;

– перевірка;

– відгук з боку вчителя.

3. Аналіз переваг та недоліків сучасних методичних підходів до навчання письма дозволив дійти

висновку, що саме їх інтеграція є найбільш прийнятною для формування компетентності у академічному письмі. Запропонована послідовність етапів у роботі над письмовим текстом, яка поєднує елементи обох підходів, дозволяє навчати написання іншомовних академічних текстів різного рівня складності та створює сприятливі передумови для розвитку критичного

мислення студентів, їх творчих здібностей; сприяє їх самовираженню, а також самоствердженню у групі; інтенсифікує навчальний процес на уроці іноземної мови. Перспективним вбачається створення ефективної підсистеми вправ для навчання студентів написання текстів, що належать до різних жанрів академічного письма.

Література

1. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Council of Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 260 p.
2. Андрійко І. Ф. Навчання німецькомовного творчого письма студентів мовних спеціальностей // Іноземні мови. 2011. № 4. С. 26–29.
3. Hedge T. Writing. Oxford: OxfordUniversityPress, 2005. 154 p.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Pearson ESL, 2015. 350 p.
5. Скляренко Н. К., Устименко О. М. Навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів іншомовного письма в аспекті компетентнісного підходу // Іноземні мови. 2013. № 3. С. 3–18.
6. Юсупова Л. Н. Написание академического эссе на английском языке. Academic Essay Writing: уч. пос. Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2015. 48 с.
7. Altinmakas D., Bayuurt Y. An exploratory study on factors influencing undergraduate students' academic writing practices in Turkey // Journal of English for Academic Purposes. 2019. Vol. 37. P. 88–103. doi: <http://doi.org/10.1016/j.jeap.2018.11.006>
8. Digital support for academic writing: A review of technologies and pedagogies / Strobl C., Ailhaud E., Benetos K., Devitt A., Kruse O., Proske A., Rapp C. // Computers & Education. 2019. Vol. 131. P. 33–48. doi: <http://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.12.005>
9. Johnson A. P. Academic writing: process and product. Rowman & Littlefield Publishers, 2016. 200 p.
10. Hasan M. K., Akhand M. M. Approaches to Writing in EFL/ESL Context: Balancing Product and Process in Writing Class at Tertiary Level // Journal of NELTA. 1970. Vol. 15, Issue 1-2. P. 77–88. doi: <http://doi.org/10.3126/nelta.v15i1-2.4612>
11. Sakoda N. The distinction between process based and product based approaches to teaching writing and its effects on classroom methodology. URL: <http://harp.lib.hiroshima-u.ac.jp/hue/file/480/20140128154033/40th47.pdf>
12. Мотрюк Н. Методичні концепції навчання іншомовного писемного мовлення. 2014. URL: http://www.rusnauka.com/41_PWSN_2014/Philologia/5_184035.doc.htm
13. Тарнопольський О. Б., Кожушко С. П. Методика навчання студентів письма англійською мовою. Вінниця: Нова книга, 2008. 288 с.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Криловець М. Г.
Дата надходження рукопису 21.03.2019*

Карпенко Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра англійської мови та методики викладання, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, вул. Графська, 2, м. Ніжин, Чернігівська обл., Україна, 16600
E-mail: karpenko.natalia1227@gmail.com

Смелянська Вікторія Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра англійської мови та методики викладання, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, вул. Графська, 2, м. Ніжин, Чернігівська обл., Україна, 16600
E-mail: smelianska.victoria@ndu.edu.ua